

ΤΑΞΗ Β΄

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΡΙΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΡΩΤΗ

1. Να παρατηρήσετε το σκίτσο στη σελίδα 59 και να διατυπώσετε τον προβληματισμό που εκφράζει.
2. Να διατυπώσετε ορισμένα ερωτήματα που εντάσσονται στο πλαίσιο του σκεπτικισμού.
3. Ποια είναι η βασική θέση των αρχαίων σκεπτικιστών; Ποια είναι η δική σας άποψη;
4. Ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή ανάμεσα σε δυο ισοδύναμες απόψεις; Μπορείτε να αναφέρετε ένα παράδειγμα;
5. Να αναφέρετε ορισμένα χαρακτηριστικά ονόματα εκπροσώπων του αρχαίου σκεπτικισμού.
6. Να εφαρμόσετε τις αρχές του αρχαίου σκεπτικισμού σε ένα παράδειγμα της καθημερινής ζωής.
7. Ποια είναι η θεώρηση του Ντεκάρτ για τη γνώση;
8. Να διαβάσετε το κείμενο 3 στη σελίδα 68 και να διατυπώσετε τις απόψεις που εκφράζει.
9. Με ποιον τρόπο ο Ντεκάρτ κατέληξε στο *cogito, ergo sum* και ποια είναι η σημασία του;
10. Πώς κρίνετε την απόδειξη του Ντεκάρτ για την ύπαρξη του θεού; Συμβουλευτείτε το κείμενο Α.
11. Να αναφέρετε τις βασικές θέσεις του Χιουμ, δια των οποίων συνάγεται η ριζική αμφισβήτηση της γνώσης.
12. Να εφαρμόσετε την άποψη του Χιουμ για τη διαδοχή των γεγονότων σε ένα παράδειγμα από την καθημερινή ζωή.
13. Σε ποιο πρόβλημα θα οδηγούσε η πιστή υιοθέτηση των απόψεων του Χιουμ; Ποια στάση προτείνει ο ίδιος και πώς την κρίνετε;
14. Να αναφέρετε την βασική κριτική που ασκήθηκε στην εν λόγω άποψη του Χιουμ και να την εξηγήσετε.
15. Ποιες είναι οι στρατηγικές αντιμετώπισης του σκεπτικισμού και ποια εσείς προκρίνετε ως καλύτερη;
16. Να ασκήσετε κριτική στον σκεπτικισμό με την έννοια που παρουσιάστηκε στο παρόν κεφάλαιο.
17. Να διαβάσετε το κείμενο 1 στη σελίδα 66 και να παρουσιάσετε τα κεντρικά σημεία του σκεπτικισμού.
18. Ερώτηση 4, σελίδα 71.
19. Να διαβάσετε το ποίημα (κείμενο Β) και να αναλύσετε τον προβληματισμό που εκφράζει.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΤΗ

20. Ποια είναι η άποψη των ορθολογιστών και ποια των εμπειριστών για τη γνώση;
21. Να συγκρίνετε τον ορθολογισμό με τον εμπειρισμό ως προς τη δυνατότητα απόκτησης της γνώσης από τους ανθρώπους.
22. Με ποιον τρόπο οδηγούμαστε στη στοιχειώδη γνώση, σύμφωνα με τη θεωρία του εμπειρισμού;
23. Να αναφέρετε τη θεωρία του Τζον Λοκ και να την κρίνετε.

24. Να εξηγήσετε τη φράση “esse est percipere aut percipi” και να προσδιορίσετε το νόημά της. Ποια είναι η δική σας άποψη;
25. Να προσδιορίσετε το περιεχόμενο των εννοιών «εποπτεία» και «κατηγορία» και να εξηγήσετε τη μεταξύ τους σχέση. Συμβουλευτείτε το κείμενο Δ.
26. Τι εννοεί ο Καντ όταν διατυπώνει την άποψη ότι η φιλοσοφική αναζήτηση είναι υπερβατολογική και όχι υπερβατική;
27. Ερώτηση 1, σελίδα 87.
28. Ερώτηση 3, σελίδα 88.
29. Να διαβάσετε το κείμενο Γ. Στη συνέχεια, να αναφερθείτε στην αντιπαραβολή που επιχειρεί και να εκφράσετε την άποψή σας.

ΚΕΙΜΕΝΑ:

A. Περί της ύπαρξης του Θεού (Ντεκάριτ)

Ο Καρτέσιος παρέχει τρία επιχειρήματα υπέρ της ύπαρξης του Θεού. Το πρώτο επιχείρημα, το **ιδεολογικό**, βασίζεται στην ιδέα που έχουμε για τον Θεό ως τέλειο ον. Ο Καρτέσιος θεωρεί πως αυτή η ιδέα δεν είναι δυνατό να προέρχεται από εμάς, εφόσον είμαστε πεπερασμένα και ατελή όντα. Δεν μπορεί λοιπόν παρά να προέρχεται από τον Θεό και συνεπώς ο Θεός υπάρχει. Στην ίδια πεποίθηση για τη σχέση αιτίου-αποτελέσματος βασίζεται και το δεύτερο επιχείρημα του Καρτέσιου για την ύπαρξη του Θεού, το οποίο συμβατικά ονομάζεται **κοσμολογικό**. Το επιχείρημα αυτό έχει ως εξής: έχω αποδείξει την ύπαρξή μου· ωστόσο το αίτιο της ύπαρξής μου δε θα μπορούσε να ήταν ο ίδιος μου ο εαυτός, εφόσον τότε «δεν θα αμφέβαλλα, δεν θα επιθυμούσα και δεν θα μου έλειπε τίποτα, διότι θα χορηγούσα στον εαυτό μου όλες τις τελειότητες των οποίων υπάρχει μέσα μου κάποια ιδέα, και έτσι θα ήμουν εγώ ο ίδιος Θεός»· επομένως το αίτιο της ύπαρξής μου είναι ο Θεός, άρα ο Θεός υπάρχει. Το τρίτο επιχείρημα, τέλος, το οποίο έχει καθιερωθεί να ονομάζεται **οντολογικό**, δεν αντλείται εκ των αποτελεσμάτων του Θεού (a posteriori), όπως τα δύο προηγούμενα, αλλά από την ίδια τη φύση του Θεού (a priori). Σύμφωνα με αυτό, στον Θεό κατηγορούνται όλες οι τελειότητες, μια εκ των οποίων είναι και η ύπαρξη, επομένως ο Θεός υπάρχει. Με άλλα λόγια, η ύπαρξη ανήκει στην ουσία του Θεού. Εφόσον, λοιπόν, κατά τον Καρτέσιο, η ύπαρξη του Θεού έχει αποδειχθεί, «αποκαθίσταται η εμπιστοσύνη στο lumen naturale [φυσικό φως], δηλαδή στην άμεση προφάνεια της έλλογης γνώσης, η οποία έτσι θεμελιώνεται οριστικά» (Πηγή: Wikipedia)

B. Αμφιβολία και φόβος (ποίηση του Erich Fried, μετάφραση από τον Νίκο Δήμου, www.ndimou.gr)

Μην αμφιβάλλεις
γι αυτόν
που σου λέει
πως φοβάται

να φοβάσαι όμως
αυτόν
που σου λέει
πως δεν αμφιβάλλει

Γ. Τι είναι σκεπτικισμός; (απόσπασμα από φόρουμ, www.filosofia.gr)

Σκεπτικιστής είναι κανείς όταν αμφιβάλλει για ό,τι βλέπει ή αισθάνεται ή συμπεραίνει. Φιλόσοφος είναι όταν επιδιώκει να βγει από την αμφιβολία και να προσεγγίσει ή να βρει (αν είναι δυνατόν) την αλήθεια επί του θέματος που αμφιβάλλει. Το να μένει κανείς στην αμφιβολία και να παρατηρεί ατέλειες ή λάθη στους ορισμούς εννοιών ή συμπεράσματα, έστω και αν είναι απολύτως δικαιολογημένες οι αμφιβολίες του και οι παρατηρήσεις του είναι σκεπτικισμός. Φιλοσοφία είναι η αναζήτηση της αλήθειας.

Δ. Εποπτείες και κατηγορίες (απόσπασμα από άρθρο, www.archive.gr)

Σύμφωνα με τον Καντ, η γνώση πρέπει να κατανοηθεί με όρους τόσο της **εποπτείας**, η οποία είναι άμεσα μπροστά μας μέσω της αισθητηριακής αντίληψης, όσο και του **λόγου**, που είναι ο τρόπος με τον οποίο ο νους οργανώνει τις αισθητηριακές παραστάσεις ώστε να γίνουν αντικείμενα της εμπειρίας. Γιατί «η εμπειρία δεν είναι άλλο από μια συνεχής σύνθεση (σύνθεση) των κατ' αίσθηση αντιλήψεων». Ο λόγος, με άλλα λόγια, θέτει τις βασικές **μορφές και κατηγορίες** της εποπτείας που κάνουν δυνατή την εμπειρία. Μορφές της καθαρής εποπτείας είναι ο χώρος και ο χρόνος: «γιατί αν κάποιος αφαιρέσει από τις εμπειρικές εποπτείες των σωμάτων και των μεταβολών τους (κίνηση) κάθε τι εμπειρικό, δηλαδή οτιδήποτε ανήκει στο αίσθημα, εξακολουθεί να παραμένει ο χώρος και ο χρόνος, οι οποίοι συνεπώς είναι καθαρές εποπτείες, οι οποίες υπάρχουν a priori ως θεμέλιο των εμπειρικών εποπτειών και γι' αυτό ποτέ δεν μπορούν να λείπουν· αλλ' ακριβώς επειδή είναι καθαρές εποπτείες a priori, αποδεικνύουν ότι δεν είναι παρά μορφές της αισθητηριακής ικανότητας, οι οποίες πρέπει να προηγούνται κάθε εμπειρικής εποπτείας, δηλαδή κάθε κατ' αίσθηση αντίληψης πραγματικών αντικειμένων, και σύμφωνα με αυτές μπορούν κάποια αντικείμενα να γνωρίζονται a priori, αλλά βέβαια μόνο καθώς αυτά μας φαίνονται.» Με τον τρόπο αυτό εισάγεται και η καντιανή διάκριση ανάμεσα στα τα πράγματα καθ' εαυτά (τα νοούμενα), τα οποία ο άνθρωπος δεν μπορεί να γνωρίσει, και τα φαινόμενα, δηλαδή τα πράγματα που μπορούν να καταστούν αντικείμενα γνώσης εν σχέσει προς τον ίδιο τον άνθρωπο. «Αλλά το ζήτημα δεν είναι, πώς προσδιορίζονται τα πράγματα καθ' εαυτά, αλλά πώς προσδιορίζεται η εμπειρική μας γνώση για τα πράγματα σε σχέση

προς αυτά τα στοιχεία των κρίσεων ενγένει, δηλαδή πώς τα πράγματα ως αντικείμενα της εμπειρίας μπορούν και οφείλουν να υπάγονται σ' εκείνες τις νοητικές έννοιες. Είναι λοιπόν σαφές ότι εγώ αναγνωρίζω εντελώς όχι μόνο τη δυνατότητα αλλά και την αναγκαιότητα του να υπάγονται όλα τα φαινόμενα σ' αυτές τις έννοιες, δηλαδή να χρησιμεύουν αυτές οι έννοιες ως αξιώματα που αφορούν τη δυνατότητα της εμπειρίας.» Οι νοητικές αυτές έννοιες, που χρησιμεύουν ως αξιώματα αναφορικά με την δυνατότητα της εμπειρίας, είναι οι κατηγορίες. Πρόκειται για τις αναγκαίες προκειμένες με βάση τις οποίες ο νους οργανώνει το άτακτο υλικό που τροφοδοτείται από τις αισθητηριακές παραστάσεις για να σχηματίσει αντικείμενα της εμπειρίας. Είναι αναγκαίες, καθολικές, τόσο συνθετικές όσο και *a priori*, και αποτελούν την συμβολή της θεωρητικής λογικής στη γνώση. Όπως εξηγεί ο ίδιος: «Έργο των αισθήσεων είναι να σχηματίζουν εποπτείες· έργο του νου να σκέπτεται. Σκέπτομαι θα πει: συνενώνω παραστάσεις σε μια συνείδηση. Αυτή η συνένωση γίνεται ή μόνο σχετικά προς το υποκείμενο και τότε είναι τυχαία και υποκειμενική, ή γίνεται απόλυτα και τότε είναι αναγκαία και αντικειμενική. Η συνένωση των παραστάσεων σε μια συνείδηση είναι κρίση. Σκέπτομαι θα πει λοιπόν: κρίνω, ή ανάγω παραστάσεις σε κρίσεις. Γι' αυτό οι κρίσεις είναι ή απλώς υποκειμενικές, αν οι παραστάσεις σχετίζονται μόνο με μια συνείδηση μέσα σε ένα υποκείμενο και συνενώνονται μέσα του· ή είναι αντικειμενικές, αν συνενώνονται σε μια συνείδηση εν γένει, δηλαδή με αναγκαιότητα. Τα λογικά στοιχεία όλων των κρίσεων είναι πολλοί διαφορετικοί τρόποι συνένωσης των παραστάσεων σε μια συνείδηση. Αλλά αν αυτά τα στοιχεία εκληφθούν ως έννοιες, τότε είναι έννοιες που αφορούν την αναγκαία συνένωση των παραστάσεων σε μια συνείδηση, συνεπώς αρχές αντικειμενικών κρίσεων. Αυτή η συνένωση σε μια συνείδηση είναι ή αναλυτική, μέσω ταυτότητας, ή συνθετική, μέσω συντοποθέτησης διαφόρων παραστάσεων. Η εμπειρία συνίσταται στη συνθετική σύναψη των φαινομένων (δηλαδή των κατ' αίσθηση αντιλήψεων) σε μια συνείδηση, κατά το μέτρο που αυτή η σύναψη είναι αναγκαία. Γι' αυτό οι καθαρά νοητικές έννοιες είναι εκείνες, στις οποίες οφείλουν να υπαχθούν όλες οι κατ' αίσθηση αντιλήψεις, για να μπορέσουν να μετατραπούν σε κρίσεις εμπειρίας, δηλαδή σε κρίσεις, μέσα στις οποίες η συνθετική ενότητα των κατ' αίσθηση αντιλήψεων παρουσιάζεται ως αναγκαία και με γενικό κύρος.» Με τον τρόπο αυτό ο Kant απέδειξε ότι «η εμπειρία δεν είναι μια συμπτωματική συσσώρευση παραστάσεων, τις οποίες σχηματίζουμε εντός μας μέσω των αισθήσεων, αλλά ένα οργανωμένο σύνολο παραστάσεων, πράγμα που σημαίνει ότι γίνεται βάσει ορισμένων αρχών». Πέτυχε έτσι τον προγραμματισμένο του στόχο: να ανασκευάσει, δηλαδή, τον σκεπτικισμό του Hume. Ταυτόχρονα, με τον ισχυρισμό ότι: «ο νους δεν αντλεί τους (απριωρικούς) νόμους του από τη φύση, παρά τους επιβάλλει σ' αυτήν», πέτυχε επίσης να ενοποιήσει τον ορθολογισμό με τον εμπειρισμό